

РОЗДІЛ III. АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО

УДК 340.115.001 (477) «20»

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ІСНУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ: НОВІТНІ ОРІЄНТИРИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ

Коломоєць Т.О., д.ю.н., професор, Заслужений юрист України

Запорізький національний університет

У статті в систематизованому вигляді подається аналіз сучасних організаційно-правових форм існування юридичної науки, їх потенціалу та пошуку оптимальних форм розвитку.

Ключові слова: науково-дослідний інститут, науково-дослідний вищий навчальний заклад, науково-дослідна установа, недержавні установи, організаційно-правові форми, юридична наука.

Коломоєць Т.А. ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ФОРМЫ СУЩЕСТВОВАНИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ЮРИДИЧЕСКОЙ НАУКИ: НОВЕЙШИЕ ОРИЕНТИРЫ СОВРЕМЕННОГО ПЕРИОДА / Запорожский национальный университет, Украина

В статье в систематизированном виде анализируются современные организационно-правовые формы существования юридической науки, их потенциал и поиск оптимальные формы развития.

Ключевые слова: научно-исследовательский институт, научно-исследовательское высшее учебное заведение, научно-исследовательское учреждение, негосударственные учреждения, организационно-правовые формы, юридическая наука.

Kolomoets T.A. ORGANIZATION AND LEGAL FORMS OF DOMESTIC LEGAL SCIENCE EXISTENCE: NEWEST ORRIENTIRY OF MODERN PERIOD / Zaporizhzhya national university, Ukraine
In the article the modern legal forms of legal science existence are analyzed systemically, their potential and search of development's optimum forms.

Key words: research institute, research higher educational establishment, research establishment, unpublic institutions, legal forms, legal science.

У контексті поглибленої уваги з боку вітчизняних учених-юристів до проблематики юридичної науки (щоправда, при загальному збереженні фрагментарності підходу до дослідження комплексних проблем й зосередженні питомої уваги на спеціальних, вузькоспеціальних проблемних питаннях) як підгрунтя нормотворчого процесу та правозастосування актуальності набуває аналіз організаційно-правових форм існування такої, їх потенціалу, пошук оптимальних різновидів організаційно-правових форм існування сучасної вітчизняної юридичної науки із тим, щоб забезпечити максимальний розвиток останньої. Питанням організаційно-правових форм існування юридичної науки комплексно увага, на жаль, у вітчизняній правовій науці не приділялася. В основному, акцент робиться або ж на дослідженні феномена юридичної науки в цілому (наприклад, праці В. Андрейцева, В. Селіванова, В. Тація, В. Медведчука, Ю. Оборотова, О. Скрипнюка та ін. [1]), або ж на досить фрагментарному (як правило, шляхом перерахування із досить поверховою характеристикою) аналізі деяких найбільш розповсюджених організаційно-правових форм існування юридичної науки (це є характерним для більшості навчальних джерел з Особливої частини адміністративного права), або ж увага взагалі зосереджується лише на одній із таких організаційно-правових форм, при цьому на конкретному одиничному прикладі (наприклад, довідник Національної академії правових наук України [2], праці О. Копиленка про Інститут законодавства при Верховній Раді України [3], ювілейні видання про вищі навчальні заклади юридичного профілю, як-от: Національну юридичну академію імені Ярослава Мудрого [4], Одеську національну юридичну академію [5] із детальним висвітленням їх досягнень у науково-дослідній діяльності). Щоправда, варто згадати праці О. Меліхової, присвячені організаційно-правовим засадам управління у сфері юридичної науки в Україні, у яких певна увага приділяється і різновидам організаційно-правових форм існування юридичної науки [6]. Однак і ці роботи визнати комплексними саме в аспекті дослідження різновидів організаційно-правових форм існування

юридичної науки не можна. Усе це в сукупності й обумовлює наявність прогалин у вітчизняній правовій науці з відповідного питання, що, у свою чергу, можна вважати недоліком наукового базису нормотворчої діяльності, спрямованої на врегулювання суспільних відносин у сфері юридичної науки, і, як наслідок, констатувати, на жаль, повільний розвиток та проблемність змісту вітчизняної юридичної науки. Метою роботи є аналіз можливих організаційно-правових форм існування юридичної науки, пошук шляхів обрання найбільш оптимальних їх різновидів задля забезпечення ефективного розвитку вітчизняної юридичної науки.

Узагальнений аналіз наявної наукової, навчальної, публіцистичної юридичної літератури дозволяє вести мову про певне розмаїття різновидів організаційно-правових форм існування юридичної науки. Інша справа, що деякі із них вважаються вченими-юристами та юристами-практиками найбільш поширеними, традиційними, домінуючими, і їм приділяється більш уваги, решта ж аналізується лише за залишковим принципом. Так, наприклад, традиційно базовими різновидами більшістю вчених-юристів вважаються вищі навчальні заклади, які поєднують процес підготовки майбутніх юристів із науково-дослідною діяльністю, відповідно інтегрують науковий та педагогічний кадровий потенціали, ресурси навчального та наукового процесів, активно впроваджують результати наукових досліджень у навчальний процес. Значна увага приділяється розвитку юридичної науки в провідних ВНЗ юридичного профілю з аналізом ґрунтовних результатів (наприклад, численні праці, присвячені висвітленню результатів проведення різноманітних наукових, науково-практичних заходів, підготовки фундаментальних наукових робіт, участі науковців у нормотворчій діяльності тощо). Значна кількість нормативно-правових актів зорієнтована на окреслення пріоритетів розвитку юридичної науки саме на базі ВНЗ юридичного профілю (наприклад, про затвердження планів наукових досліджень, пріоритетної тематики таких досліджень, залучення провідних науковців до складу робочих органів з підготовки проектів нормативно-правових актів, проведення реформаційних процесів у відповідній сфері, створення науково-пошукових структурних підрозділів на базі ВНЗ тощо). Варто зробити акцент на існуванні певних різновидів вищих навчальних закладів як організаційно-правової форми існування юридичної науки із притаманною для них специфікою. До таких слід віднести ВНЗ системи МВС України, спеціалізовані ВНЗ як-от: Академію митної служби України, Національну академію прокуратури України, Академію адвокатури України, Національний університет ДПС України, Національний університет біоресурсів та природокористування України, Національний авіаційний університет України та ін. Для них характерним є поглиблена спеціалізація наукових досліджень у певних галузях права. Безперечно, ВНЗ цілком можливо вважати однією із базових організаційно-правових форм існування юридичної науки в Україні, враховуючи те, що саме на базі ВНЗ проводяться ґрунтовні наукові дослідження в рамках існування наукових шкіл, здійснення наукових досліджень у форматі спеціальних держбюджетних та госпрозрахункових тем, на базі значної мережі наукових відділів, лабораторій як структурних підрозділів цих ВНЗ. Питома частина різноманітних заходів наукового, науково-практичного характеру також проводиться на базі таких ВНЗ (наприклад, конкурси студентських, аспірантських наукових робіт з юридичних наук, конкурси підручників, форуми, з'їзди, конференції, «круглі столи», рецензування наукових робіт тощо). Їх можна вважати оптимальною організаційно-правовою формою існування юридичної науки завдяки специфіці суб'єктного складу (науковий, педагогічний кадровий склад), використанню ресурсів наукового та навчального процесу та безперервного процесу апробації результатів наукових досліджень у навчальному процесі. Не можна забувати, що і більшість спеціалізованих вчених рад, на базі яких проводиться захист результатів дисертаційних досліджень, як і підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації через аспірантуру та докторантуру, також здійснюється на базі ВНЗ. Потенціал ВНЗ як різновиду організаційно-правової форми існування юридичної науки державою і надалі передбачається використовувати, при цьому навіть у дещо поглибленому варіанті. Підтвердженням цього може слугувати поширена практика надання статусу автономних (самоврядних) дослідних ВНЗ, започаткована в середині 2009 року. Слід звернути увагу, що навіть перші постанови КМУ були зорієнтовані, перш за все, на ті ВНЗ, де розвиток юридичної науки є одним із традиційних пріоритетних напрямків роботи вже протягом тривалого часу – Національну юридичну академію імені Ярослава Мудрого [7], Київський національний університет імені Тараса Шевченка [8], Національний університет «Києво-Могилянська академія» [9], Національний університет «Острозька академія» [10], Львівський національний університет імені Івана Франка. Проте, хоча ВНЗ і є однією із домінуючих організаційно-правових форм існування юридичної науки, не потрібно вважати її єдиним різновидом. До таких

можна також віднести і науково-дослідні установи. Варто згадати Інститут законодавства при Верховній Раді України як базову установу науково-правового забезпечення законодавчої діяльності Верховної Ради України, покликану готувати пропозиції щодо формування стратегії державної правової політики Верховної Ради України, розробляти наукові концепції розвитку національного законодавства, проводити порівняльні дослідження законодавства України й іноземних держав та проблем приведення національного законодавства у відповідність з нормами міжнародного права. На базі Інституту існує мережа спецрад, проводяться наукові, науково-практичні заходи, здійснюється підготовка наукових, науково-практичних кадрів вищої кваліфікації, здійснюються спеціалізовані наукові дослідження, забезпечується інтеграція юридичної науки із правотворенням. Не менш значимою є роль і Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України – одного із найпотужніших осередків формування вітчизняної юридичної науки. Він був і залишається базою по підготовці наукових кадрів вищої кваліфікації із мережею спеціалізованих вчених рад, аспірантурою та докторантурою, унікальним осередком вітчизняної наукової еліти, центром по проведенню фундаментальних наукових досліджень, науковому забезпеченню нормотворчого та правозастосовчого процесів, правової освіти населення тощо. Останнім часом намітилася тенденція до формування мережі спеціалізованих (вузькоспеціалізованих) науково-дослідних установ (наприклад, Державний науково-дослідний інститут митної справи, Державний науково-дослідний інститут МВС України тощо), що можна позитивно оцінити в аспекті поглиблення спеціалізації наукових юридичних досліджень, що, у свою чергу, сприяє розвитку і юридичної науки в цілому. Ресурси науково-дослідних установ безпосередньо спрямовуються на проведення наукових досліджень (без відволікання на інші різновиди діяльності), що й сприяє збільшенню їх обсягів та підвищенню ефективності.

Достатньо потужним є потенціал ще однієї організаційно-правової форми існування вітчизняної юридичної науки – Національної академії правових наук України, якій, до речі, увага з боку вітчизняних учених-юристів приділяється (наприклад, праці В. Медведчука, В. Селіванова, О. Скрипнюка, В. Тація та ін. [11]). Національна академія правових наук України – державна галузева академія наук, державна наукова організація, яка проводить фундаментальні дослідження в галузі держави і права (п.1 Статуту), саме вона об'єднує представників вітчизняної правничої наукової еліти, сприяє комплексному розвитку правової науки, координації, організації, проведенню фундаментальних і прикладних досліджень у галузі держави і права, виконанню замовлень органів державної влади стосовно розроблення засад наукової та правової політики, проведення наукової експертизи нормативно-правових актів, консолідації інтелектуального потенціалу наукових установ та педагогічних кадрів ВНЗ, інтеграції академічної та вузівської правової науки, науковому забезпеченню нормотворчої діяльності тощо (п.2 Статуту). Національна академія правових наук України із її розгалуженою мережею інститутів, лабораторій, центрів забезпечує концентрацію наукового кадрового потенціалу за різними галузевими, міжгалузевими напрямками (Інститут вивчення злочинності, Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування, Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності, Науково-дослідний інститут фінансового права, Інститут приватного права та підприємництва, Науково-дослідний центр правової інформації, Лабораторія проблем теорії та історії держави і права, Лабораторія удосконалення правового становища жінок тощо), підготовки ґрунтовних наукових праць (наприклад, фундаментальне 5-ти томне видання «Правова система України: історія, стан та перспективи» із аналізом вагомих результатів діяльності Академії за період існування та окресленням перспектив подальшого розвитку вітчизняної правової науки [12]). Унікальність потенціалу саме цієї організаційно-правової форми існування юридичної науки полягає в її ресурсах: кадрових, інформаційних, матеріальних та в правовому статусі її носія, що і дозволяє зосереджувати потенціал усіх ресурсів Академії, використовувати різноманітні форми і методи діяльності задля розвитку вітчизняної правової науки, що потрібно максимально зберегти і надалі.

Зосереджуючи увагу переважно на класичних, притаманних більшості держав та історично сформованих різновидах організаційно-правових форм існування юридичної науки (перш за все, з урахуванням нормативного визначення засад існування та суб'єктного складу забезпечення існування таких форм), не варто обходити й інші менш розвинуті різновиди таких форм. До них можна віднести: Малу академію наук України (історико-географічне відділення, секцію «Право») із акцентом на розвиток т.з. «молодіжного сектору» вітчизняної юридичної науки, громадські правничі професійні організації (наприклад, Асоціацію правників України,

Лігу студентів Асоціації правників України, Союз юристів України тощо), які також певним чином сприяють розвитку юридичної науки (проведення наукових, науково-практичних заходів, конкурсних, рейтингових заходів, стимулювання та заохочення наукових досліджень тощо), недержавні аналітичні організації (наприклад, Центр політико-правових реформ із регіональними осередками, діяльність якого спрямована на сприяння реформам у правовій сфері шляхом проведення аналітичних досліджень, підготовки проектів нормативно-правових актів, здійснення незалежної юридичної експертизи законопроектів для народних депутатів України, організації та проведення конференцій, семінарів, поширення правової інформації. На сьогоднішній день можна вести мову про проведення Центром значної кількості різноманітних наукових, науково-практичних, консультативних заходів із залученням юристів-учених, юристів-практиків, зарубіжних колег про підготовку й проведення громадського обговорення проектів кількох кодифікованих нормативних актів, випуск значної кількості наукових монографічних робіт та ін.

Важливу роль відіграють і консультативно-дорадчі та експертно-аналітичні установи при органах державної влади, у яких наукові дослідження поєднуються, перш за все, із правозастосуванням, проблемами останнього. До науково-дослідної діяльності, поряд із юристами-вченими, активно залучаються юристи-практики, що дозволяє не тільки окреслювати напрямки наукових поглиблених досліджень, а й апробувати їх результати на практиці, що й забезпечує той необхідний зв'язок юридичної науки і правозастосування. Відповідну унікальність цього різновиду організаційно-правової форми існування юридичної науки варто використовувати і надалі, при цьому максимілізувати обсяги такого використання, створивши подібні підрозділи при всіх центральних органах державної влади (можна було б, з урахуванням економічних реалій часу, поки що на громадських засадах, з подальшою модифікацією останніх у майбутньому).

Значно активізувалася діяльність Академії наук вищої освіти України як самоврядної вищої наукової установи, головною метою якої є всебічне сприяння розвитку наукових, у т.ч. юридичних досліджень у ВНЗ України. Задля цього Академія бере участь у формуванні наукової політики, у т.ч. в галузі юридичних досліджень, координації наукових досліджень, що виконуються у ВНЗ, проведенні експертизи наукових програм (проектів) та результатів їх виконання, спрямовує зусилля на всебічне формування світогляду, культури, індивідуального досвіду та творчості, виховання національної свідомості, громадської позиції в молодого покоління, яке стало на шлях наукового пошуку, сприяє різним джерелам фінансування наукових юридичних досліджень, найповнішому використанню наукового потенціалу ВНЗ в інтересах розвитку правової науки в Україні. У структурі Академії функціонує відділення права, яке об'єднує академіків із багатьох ВНЗ різних регіонів України, організовує і проводить науково-практичні, у т.ч. виїзні, конкурсні, рейтингові заходи (наприклад, конкурс на кращу наукову студентську роботу з юридичних наук, на кращий підручник, рейтинг ВНЗ юридичного профілю «Святий Володимир» із виокремленням т.з. наукових критеріїв тощо). Хоча слід погодитися, що ресурси Академії поки що використовуються дещо фрагментарно й можна було б активізувати роботу і в цьому напрямку.

Отже, можна вести мову про наявність розмаїття організаційно-правових форм існування юридичної науки, кожна із яких має свій унікальний потенціал. Враховуючи специфіку змісту юридичної науки, її призначення, можна з упевненістю стверджувати, що обмежуватися лише деякими різновидами таких форм не варто, щоб уникнути стримуючих факторів розвитку вітчизняної юридичної науки. Задля забезпечення ефективного розвитку останньої цілком логічним вбачається використання унікальних ресурсів кожного різновиду, поєднання всього їх розмаїття та їх інтегративний розвиток, щоправда, за умови наявності досконалого нормативного підґрунтя такого існування. Одним із варіантів розв'язання цього питання може слугувати розробка і прийняття законодавчого акта «Про основні засади розвитку юридичної науки в Україні» із легалізацією різновидів організаційно-правових форм існування юридичної науки та засад їх існування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Селіванов В. Щодо методологічних засад вітчизняної юридичної науки як передумови розроблення сучасної стратегії державотворення та юридичного нормотворення в Україні / В.Селіванов // Вісник Академії правових наук України. – 2007. – № 1. – С. 21-33;

- Медведчук В. Правова наука і правова держава: проблеми взаємозв'язку і розвитку / В. Медведчук // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2-3. – С. 37-53; Андрейцев В. Актуальні проблеми розвитку сучасної правничої науки і освіти / В. Андрейцев // Вісник Академії правових наук. – 2003. – № 2-3. – С. 540-557; Тацій В. Значення юридичної науки у формуванні правової системи України / В. Тацій // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 3(26). – С. 3-22; Селіванов В. Наступність у процесі розбудови Концепції розвитку вітчизняної юридичної науки / В. Селіванов // Вісник Академії правових наук України. – 2007. – № 3 (26). – С. 23-37.
2. Академія правових наук України: довідник. – К.: Ін Юре, 2008 – 302 с.
  3. Копиленко О.Л. 15 років ми формуємо стратегію державної політики українського парламенту / О.Л. Копиленко // Юридичний вісник України. – № 49-50 (753-754). – 5-18 грудня 2009 року. – С. 10.
  4. Професори Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого / ред. кол.: проф. В.Я. Тацій (голов.ред.) та ін. – Х.: Кроссрод, 2009. – 144 с.
  5. Десять років триумфального шляху: Одеська національна юридична академія. – Одеса: Одеська національна юридична академія, 2007. –144 с.
  6. Меліхова О.Ю. Академія правових наук України в системі суб'єктів управління юридичною наукою / О.Ю. Меліхова // Митна справа. – 2009. – № 3 (63). – С. 106-110.
  7. Питання Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2009 р. // Офіційний вісник України. – 2009. – № 58. – Ст. 2035.
  8. Питання Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2009 р. // Офіційний вісник України. – 2009. – № 58. – Ст. 2034.
  9. Питання Національного університету "Києво-Могилянська академія": Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2009 р. // Офіційний вісник України. – 2009. – № 58. – Ст. 2038.
  10. Питання Національного університету "Острозька академія": Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2009 р. // Офіційний вісник України. – 2009. – № 58. – Ст. 2037.
  11. Селіванов В. До проблеми розроблення концепції розвитку вітчизняної юридичної науки / В. Селіванов // Право України. – 2001. – № 7. – С. 11-18; Скрипнюк О. Сучасна вітчизняна правова наука: теоретико-методологічні проблеми розвитку демократичної, правової, соціальної держави і громадського суспільства в Україні / О. Скрипнюк // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 4 (35). – С. 13-26; Тацій В. Правова наука в Україні: стан та перспективи розвитку / В.Тацій // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 2 (33)-3 (34). – С. 5-24.
  12. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. – Харків: Право, 2008.